

TÜRKİYE’NİN AB PAZARINDA ENDÜSTRİ-İÇİ TİCARET AÇISINDAN AVANTAJLI OLDUĞU ÜRÜNLERİN BELİRLENMESİ

Z.Çağlar YURTTANÇIKMAZ*

Özet

Bu çalışmanın amacı, Türkiye’nin 1995-2009 dönemi için Avrupa Birliği (AB) ile olan dış ticaretinin Endüstri İçi Ticaret (EİT) düzeyinin ve EİT açısından avantajlı olduğu ürünlerin Grubel ve Lloyd ile Balassa Endeksi kullanılarak belirlenmesidir. Elde edilen sonuçlara göre Türkiye’nin gelişmesine ve ekonomik refahının artmasına paralel olarak tüketim kalıpları, tercihleri ve alışkanlıkları gelişmiş düzeyde bulunan AB’ye yaklaşmaktadır. Bu durum Türkiye’nin AB ile olan dış ticaretinin daha endüstri içi bir hal almasına yol açmaktadır. Çalışma sonuçlarına göre Türkiye’nin sanayi malları ile makine ve ulaşım araçları sektöründe genel olarak karşılaştırmalı üstünlüğü giderek artarken, tekstil sektörünü de içeren çeşitli mamul eşya sektörü ise giderek zayıflamaktadır. Bulgulara göre Türkiye’nin AB pazarında ilerleme kaydetmesi ve kaliteli mal arz etmesi için gerekli altyapı ve üstyapı gereksinimlerinin karşılanması, reklam ve tanıtım faaliyetlerinin artırılması ile teşvik ve vergi iadesi sisteminin denetimli bir şekilde geliştirmesi önem arz etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Türkiye-AB ilişkileri, Endüstri-İçi Ticaret, Grubel ve Lloyd Endeksi, Balassa Endeksi

Intra-Industry Trade of Turkey for The EU Market for Determination of Goods is Advantageous

Abstract

The purpose of this study is to determine Intra Industries Trade (IIT) level of Turkey's foreign trade with the Europe Union (EU) for the period 1995-2009 and the products which are advantageous in terms of IIT by using the Grubel and Lloyd and the Balassa Index. Turkey's development and economic well-being seem to catch those in Europe according to the results acquired from an analysis of consumption patterns, preferences and habits in Turkey which are in resemblance with the advanced examples of the EU. This case leads the foreign trade of Turkey with the EU to become more intra-industry. According to the research for industrial goods, machinery and transport equipment sector in Turkey in general, its comparative advantage gradually increases, and for the finished goods including various articles of textile sector, the sector weakens gradually. According to the findings for the progress Turkey is likely to perform in the EU market to supply high quality goods to meet the requirements for the necessary infrastructure and superstructure, to increase advertising and promotional activities, and to develop tax refunding system in a controlled manner is important.

Keywords: Turkey-EU Relations, Intra-Industry Trade, Grubel and Lloyd Index, Balassa Index

* Arş. Gör. Atatürk Üniversitesi İİBF İktisat Bölümü, ziya@atauni.edu.tr

GİRİŞ

Klasik teoriye göre ülkeler ihtiyaçları doğrultusunda bir kısım malları kendileri üretirken, üretemedikleri veya kendilerinde bulunmayan ihtiyaç duydukları malları ise dış ticaret yoluyla diğer ülkelerden karşılarlar. Bir ülkenin karşılaştırmalı avantaja sahip olduğu malda uzmanlaşarak bu malı ihraç etmesi ve benzer şekilde dezavantajlı olduğu malı ithal etmesi durumunda oluşan bu ticarete endüstriler-arası dış ticaret (EAT) denilmektedir. Buna göre ülkeler arası gelişmişlik düzeyleri ne derece farklı ise karşılıklı endüstriler arası dış ticaretin o kadar yüksek düzeyde gerçekleşmesi beklenir. Günümüzde ise dünya ticaretinin büyük bir kısmı gelişmiş ülkeler arasında endüstri içi ticaret şeklinde gerçekleşmektedir. Bu durum ilk kez Pieter Verdoorn (1960), Bela Balassa (1966), Herbert Grubel (1967) ve Peter Lloyd (1975) tarafından tespit edilmiştir. Söz konusu yazarlar yapmış oldukları ampirik çalışmalarında üretim ve tüketim kalıpları birbirlerine benzeyen ülkeler arasında sanayi mallar ticaretinin yüksek miktarda olduğunu ve bu ticaretin önemli bir kısmının da aynı endüstrideki malların iki yönlü ticaretinden (endüstri-içi ticaret) oluştuğunu tespit etmişlerdir. Endüstri-içi dış ticaret (EİT) ise bir ülkenin aynı endüstriye ait malları hem ihraç, hem de ithal etmesi olarak tanımlanmaktadır. EİT aynı endüstri grubunda bulunan; ancak dış görünüş, kalite, kullanım özellikleri ve marka açısından bazı farklılıklar gösteren malların (otomobil, elektronik eşya, dayanıklı tüketim malları v.b.) aynı zamanda ihraç ve ithaline dayanan bir dış ticaret şeklidir (Rivera Batiz ve Oliva, 2003: 39).

EİT düzeyi ülkenin kişi başına milli geliri, ülkenin coğrafi olarak büyüklüğü, bölgesel birleşme hareketlerine katılımı ve ürün farklılaştırma derecesi ile pozitif ilişkiliyken, faktör donanımı farklılığının artması, dış ticaret üzerindeki engellerin artması ve ürün standartlaştırma derecesiyle negatif ilişkilidir (Deviren, 2004: 111). Ayrıca iktisadi bütünleşme kapsamındaki ülkelerde genel olarak faktör donanımının benzer olması, kişi başına gelir düzeylerinin yakın olması, bütünleşme sonrasında ticaret engellerinin ortadan kalkması, üretim maliyetlerinde azalmanın ortaya çıkması ve yabancı sermaye yatırımlarının artması gibi etkenlere bağlı olarak, iktisadi bütünleşme sonrasında birlik üyesi ülkeler arasındaki EİT düzeyinin artması beklenmektedir (Küçükahmetoğlu, 2000: 41). Klasik iktisat teorileri günümüz dış ticaretini açıklamada yetersiz kaldığından, dış ticareti açıklamaya yönelik olarak geliştirilen yeni teoriler arasında önemli bir yer alan Monopolcü Rekabet Teoremi ve buna bağlı olarak EİT'nin ülke ve endüstrilerin rekabetçi yönlerini göstermede ve dış ticarete kazançların belirlenmesi açısından çok önemli bir yer tutmaktadır. Ayrıca, ülkelerin refahlarını artırmada alınacak karar ve politika önerilerinde merkezi bir yerde bulunması ve katkı sağlaması bakımından EİT'nin önemi oldukça fazladır. Dolayısıyla bu çalışmada, Türkiye'nin AB ile olan dış ticaretinde EİT açısından mevcut durumun belirlenmesi, avantajlı olduğu ürünler tespit edilerek dış ticaret politikalarında gerekli düzenlemelerin yapılması noktasında faydalı olacağı düşünülmüştür.

I. ENDÜSTRİ-İÇİ TİCARET OLGUSU

EİT genel olarak benzer gelişmişlik düzeyine sahip ülkeler arasında yüksek düzeyde gerçekleşirken, ülkelerin ekonomik yapıları arasındaki farklılığın artması EİT düzeyini düşürerek, EAT düzeyini artırır. Gelişmiş ülkelerin endüstriyel yapılarının benzerliği de göz önüne alındığında, yapılan dış ticaretin büyük bir kısmının EİT şeklinde olması beklenmektedir. Literatür kısmında değinildiği gibi yapılan pek çok uygulamalı çalışma da bu sonucu destekler niteliktedir.

Bu çalışmada EİT olgusunun zaman bağlı değişimi, Türkiye özelinde incelenecektir. Dolayısıyla EİT'deki değişimlerde özellikle Türkiye'de 1980 sonrası dönemde ortaya çıkan gelişmelerin etkili olup olmadığı incelemeye değerdir. Tablo 1'de Türkiye, AB ve G-20 ülkelerinin toplam dünya ticareti içindeki payları ile Gayri Safi Yurtiçi Hasıla'ları (GSYH) içinde dış ticaretin payı verilmiştir.

Tablo 1: Türkiye'nin, AB'nin ve G-20 Ülkelerinin Toplam Dünya Ticaretinde ve GSYİH İçindeki Paylarının Yıllar İçerisindeki Değişimi (%)

Yıllar (DTP) ^(*)	Türkiye	AB	G-20	Yıllar (GİP) ^(**)	Türkiye	AB	G-20
1980	0,263	43,466	59,146	1980	11,699	46,371	28,604
1985	0,481	40,412	61,365	1985	21,356	49,900	24,765
1990	0,498	44,651	62,020	1990	17,409	43,435	25,407
1995	0,550	41,425	62,222	1995	25,179	46,963	26,803
2000	0,627	37,801	63,368	2000	30,866	58,471	31,551
2005	0,893	38,484	61,324	2005	39,390	59,616	36,236
2006	0,918	38,066	61,247	2006	42,400	63,595	38,691
2007	0,981	38,426	60,461	2007	42,855	63,989	39,579
2008	1,024	37,026	59,753	2008	45,731	66,124	41,769
2009	0,965	36,569	59,807	2009	39,551	56,412	33,772
2010	0,980	34,075	60,899	2010	40,769	64,084	38,181

Not: (*)Dünya Ticaretindeki Payı ifade eder. (**)Gayri Safi Yurtiçi Hasıla içerisindeki payı gösterir.

Kaynak: UNCTAD, United Nation Conference on Trade and Development

http://unctadstat.unctad.org/ReportFolders/reportFolders.aspx?sRF_ActivePath=P,15912,15915&sRF_Expanded=P,15912,15915

Tablo incelendiğinde, dünya ticaretinin büyük bir kısmının gelişmiş ülkeler tarafından yapıldığı ve dış ticaretin bu ülkelerin ekonomilerinde önemli bir yer tuttuğu görülmektedir. Türkiye'nin ekonomik olarak gelişmesine paralel olarak gerek dış ticaret hacminin GSYİH'ya oranı, gerekse dünya ticareti içindeki dış ticaret payının artması dikkati çekmektedir. Bu da Türkiye'nin dış ticaretinin büyük bir kısmının EİT şekline dönüşmesi beklentisini artırmaktadır.

Endüstri-içi ticaret ile ilgili yapılan çalışmalar, endüstri-içi ticareti yatay endüstri-içi ticaret (genel olarak malın model, renk, desen vb. açılardan farklılaştırılması) ve dikey endüstri-içi ticaret (genel olarak malların kalite düzeyinin farklı olması) şeklinde ikiye ayırmaktadır. Yatay endüstri-içi ticaret; sabun, deterjan,

alkolsüz içki, kahvaltı tahılları, sigara, spor ayakkabı gibi dayanıksız ürünlerde yaygın olarak görülmektedir. Her bir farklılaştırılmış ürünün üreticisi, reklâm ve satış promosyonları gibi fiyat dışı rekabet araçlarını kullanmak suretiyle kendi ürününü farklı olarak lanse etmeye çalışıp, piyasa payını arttırmak istemektedir. Dikey endüstri-içi ticaret ise otomobil, televizyon, bilgisayar gibi ürünlerde yaygındır. Bu ürünlerde ürün geliştirme ve ürün yenileme, rekabet araçları olarak kullanılmaktadır. Firmalar, ürün kalitesini arttırmak veya ürünün yeni bir üst sürümünü üretmek suretiyle piyasa paylarını arttırmaya çalışmaktadırlar. Yatay endüstri-içi ticaret yaklaşımının yalnızca gelişmişlik düzeyleri benzer ülkeler arasındaki (Kuzey-Kuzey) ticareti açıklayacağı düşünülürken, dikey endüstri-içi ticaret kavramı gelişmiş ülkeler ile gelişmekte olan ülkeler (Kuzey-Güney) arasındaki ticareti açıklamaya yöneliktir. Son dönemdeki çalışmalar ise, dikey endüstri-içi ticaretin yatay endüstri-içi ticarete göre daha önemli olduğuna ilişkin bulgular vermektedir (Şimşek, 2005: 44).

Endüstri-içi ticaretin belirleyicileri konusunda Aydın'ın (2008: 70-119) yapmış olduğu çalışma, ülkeye özgü ve endüstriye özgü belirleyiciler olmak üzere iki ana gruba ayrılmıştır. **Ülkeye özgü belirleyiciler**; (a) ekonomik gelişmişlik düzeyleri arasındaki farklılıklar (Bergstrand, 1990: 1221-1223), (b) ülkelerin faktör donatımları arasındaki farklılıklar, (c) ticari kısıtlamaların varlığı (Greenaway ve Milner, 1986: 99-114), (d) taşıma ve işlem maliyetleri, ülkeler arasındaki coğrafi uzaklık ve ortak sınırların mevcudiyeti, (e) büyük dış ticaret açıklarının bulunması, (f) ülkelerin ve piyasaların ortalama ekonomik büyüklüğü, (g) ülkelerin ortak dil ve kültürel özelliklere sahip olması, (h) ekonomik ve siyasi entegrasyonların mevcudiyeti, (i) Çok Uluslu Şirketlerin faaliyetleri ve dolaysız yabancı sermaye yatırımları. Ayrıca imalat sanayi kapasite kullanım oranları, ihracatçı firma sayısı, döviz kuru değişimleri de EİT'nin ülkeye has belirleyicileri arasında yer verilebilmektedir. **Endüstriye özgü belirleyiciler**; (a) ürün farklılaştırması, (b) ölçek ekonomilerinin mevcudiyeti, (c) ürünlerin teknolojik farklılaşması, (d) üretimde kullanılan emek yoğunluğu, (e) dolaysız yabancı sermaye yatırımları ve çok uluslu şirketler (Balassa ve Bauwens, 1987: 929), (f) piyasa yapısı ve endüstri-içi ticaret, (g) hizmetler ve endüstri-içi ticaret (Lee ve Lloyd, 2002: 159-175).

II. LİTERATÜR

EİT konusunda çok sayıda uygulamalı çalışma yapılmıştır. Uygulamalı çalışmalarda EİT çeşitli ülke grupları ve farklı zaman dönemleri için araştırılmıştır. Uluslararası literatürde EİT kapsamında yapılan bazı çalışmaları aşağıdaki gibi özetlemek mümkündür.

Tablo 2: Endüstri-İçi Ticarete İlişkin Uluslararası Literatür

Yazar(lar)/ Çalışma Yılı	Çalışmanın Konusu	Çalışma Sonucu
Hirschberg, Sheldon and Dayton (1994)	Gıda işleme sektöründeki EİT oranlarını 30 ülke için 1964-1985 dönemi verileri ile analiz etmişlerdir.	Elde edilen sonuçlara göre EİT oranları kişi başına GSYİH oranları ile pozitif ilişkilidir. Ayrıca bir birlik üyesi olan ülkelerde EİT oranlarının daha yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır.
Hellvin (1996)	Çin ve OECD ülkeleri arasındaki EİT düzeyi 1980-1992 dönemi için araştırılmıştır.	1980 yılında Çin-OECD ülkeleri arasında %12 olan imalat sanayi ürünleri EİT'i 1992 yılı itibarıyla %20'ye çıkarmıştır
Pieri, Rama ve Venturini (1997)	AB'de mandıra sektörünün karşılıklı EİT yapısını 1988-1992 dönemi için analiz etmişlerdir.	Benzer yapıya sahip ülkelerde mandıra sektöründe EİT düzeylerinin yüksek olduğu belirtilmiş ve büyük firmaların EİT'yi olumlu yönde perakende sektörü ise EİT'yi olumsuz yönde etkilediğini belirtmişlerdir.
Sanchis ve Rosello (1998)	İspanya-AB arasındaki EİT düzeyinin 1985-1994 dönemi için belirlenmesi	İtalya, Fransa ve İngiltere ile olan EİT yüksek olduğu özellikle makine ve taşıma aletleri endüstrisi dikkat çektiği belirtilmiştir.
Tharakan ve Calfat (1999)	Belçika'nın AB ve AB-dışı ülkelerle EİT'inin 1960-1990 dönemi için belirlenmesi	Belçika'nın AB ile olan EİT'i, Belçika'nın AB-dışı ülkelerle olan EİT'inden daha yüksektir.
Harfi ve Montet (1999)	Fransa'nın AB ve AB-dışı ülkelerle EİT'inin 1961-1990 dönemi için belirlenmesi	AB ile olan ticarete EİT daha yüksek, AB-dışı ülkelerle ticarete EAT biçiminin hakim olduğu görülmüştür.
Smeets (1999)	Almanya'nın AB ve AB-dışı ülkelerle EİT'inin 1960-1990 dönemi için belirlenmesi	Almanya'nın AB ile olan dış ticaretinde sanayi ürünlerinde yüksek, birincil ürünlerde düşük EİT'e sahip olduğu belirlenmiştir
Rossini ve Burattoni (1999)	İtalya'nın AB ve AB-dışı ülkelerle EİT'inin belirlenmesi	İtalya'nın AB ülkeleriyle olan EİT'i, diğer ülkelere kıyasla daha yüksektir
Kol ve Kuijpers (1999)	Hollanda'nın AB ve AB-dışı ülkelerle EİT'inin 1972-1990 dönemi için belirlenmesi	AB ile olan ticarete İşgücü verimliliği nispeten yüksek, yenilikçi ve yüksek katma değerli sektörlerde EİT yüksektir.
Czarny ve Lang (2002)	Polonya ile AB dış ticaretinin EİT yapısının belirlenmesi	Polonya'nın düşük, AB'nin yüksek kaliteli mal üretmekte olduğu belirtilerek dikey EİT yoğun bir yapı vardır.
Milgram ve Egido (2005)	İspanya, AB ve OECD ülkeleri arasındaki EİT yapısının 1988-2000 dönemi için belirlenmesi	İspanya'nın EİT'in ülkelere göre payları AB ile %33, OECD ülkeleri ile %13 dür.
Vogiatzoglou (2005)	Yunanistan ile sekiz Doğu Avrupa ülkesi arasındaki EİT düzeyini 1992-2002 dönemi için araştırmıştır.	EİT'in azalan bir seyir izlediği buna karşılık artan oranda EAT'in olduğu belirlenmiştir.

Kaynak: Bu tablo literatür araştırması kapsamında yazar tarafından oluşturulmuştur.

Hirschberg, Sheldon ve Dayton (1994: 159), Hellvin (1996: 23-26), Pieri, Rama ve Venturini (1997: 411), Sanchis ve Rosello (1998: 11-12), Tharakan ve Calfat (1999: 122), Montet (1999: 140-143), Smeets (1999: 164-166), Rossini ve Burattoni (1999: 216-223), Kol ve Kuijpers (1999: 230-234), Czarny ve Lang (2002: 24-28), Milgram ve Egido (2005: 10), Vogiatzoglou (2005: 88-96) yapmış oldukları çalışmalar sonucunda EİT düzeylerinin ülkenin endüstrileşmesine paralel olarak genellikle arttığını belirtmişlerdir. Yapılan çalışmalarda ülkelerin içerisinde bulundukları ekonomik yapı, coğrafi konum, kişi başına gelir düzeylerindeki benzerliklerin EİT üzerinde olumlu; ekonomik ve sosyo-kültürel farklılıklar ile tarife engelleri gibi dış ticareti kısıtlayıcı engeller EİT üzerinde olumsuz etki yarattığı sonucuna ulaşmışlardır.

Literatürde Türkiye üzerine; Küçükahmetoğlu (2000: 34-47), Çepni ve Köse (2000: 13-16), Erk ve Tekgül (2001: 2-3), Gönel (2001: 61-76), Küçükahmetoğlu (2002: 42-48), Erhat ve Erhat (2003: 5-38), Deviren (2004: 107-127), Yenilmez ve Kutlu (2005: 62-63), Çoban ve Kök (2005: 68-81), Türkcan (2005: 32-37), Vergil ve Yıldırım (2006: 1-21), Kaya ve Gacaner Atış (2007: 251-291), Çalışkan (2010: 38-40) tarafından yapılan uygulamalı çalışmalarda genel olarak Türkiye ile AB arasındaki dış ticarete endüstri içi ticaretin payının her geçen gün arttığı belirtilmektedir. Ancak, bunun yanı sıra endüstriler arası ticaretin payının da halen daha büyük bir yer kapladığı vurgulanmaktadır.

Tablo 3: Endüstri-İçi Ticarete İlişkin Türkiye Üzerine Yapılan Temel Çalışmalar

Yazar(lar)/ Çalışma Yılı	Çalışmanın Konusu	Çalışma Sonucu
Küçükahmetoğlu (2000)	Türkiye-AB arasında rekabet gücünü AKÜ endeksi kullanarak araştırmıştır.	Türkiye'nin standart endüstri mallarının yaklaşık %50'sinde rekabet gücü olduğu ancak ileri teknoloji ürünlerinde böyle bir durum bulunmamıştır.
Çepni ve Köse (2000)	AB-OECD-Türkiye'nin EİT düzeylerini 1989-1999 dönemi için araştırmışlardır.	AB-Türkiye arasındaki EİT düzeyi OECD ülkelerinden fazla.
Erk ve Tekgül (2001)	AB ve Türkiye arasındaki EİT ve yatay-dikey farklılaşma düzeylerini 1993-1999 dönemi için araştırmıştır.	Türkiye ve AB'nin farklı ekonomik yapıları sahip olsalar da aralarındaki ticaretin sadece karşılaştırmalı üstünlüklere dayanmadığı; ticaretin önemli bir kısmının EİT yapısında, mal farklılaştırmasının da dikey olduğu sonucuna ulaşılmıştır.
Gönel (2001)	Türkiye-AB-Orta Asya Türk Cumhuriyetleri arasındaki ticareti 1992-1997 dönemi için incelemiştir.	Ticaret biçimlerinin daha çok EAT nitelikte olduğunu özellikle demir-çelik ve kimya ürün gruplarında EİT yapısı görüldüğünü belirtmiştir.
Akgüngör, Barbaros ve Kumral (2002)	Sebze ve meyve işleme endüstrisinde, Türkiye'nin AB piyasalarında rekabetçi durumunu incelemiştir.	Türkiye üzüm ihracatında İspanya ve Portekiz'den, turuncu ihracatında ise Yunanistan ve Portekiz'den daha fazla rekabet üstünlüğüne sahip olduğu tespit edilmiştir.
Küçükahmetoğlu (2002)	Türkiye'nin AB, AB-dışı ve toplam EİT değerlerini 1989-1998 dönemi için hesaplamıştır.	Gümrük Birliği sonrası dönemde AB ile olan EİT değerlerinde yükselme olduğu ve standart teknoloji ürünlerindeki EİT'in, ara ve ileri teknoloji ürünlerindeki EİT düzeylerinden daha yüksek olduğu belirtilmiştir.
Erhat ve Erhat (2003)	Türkiye'nin dış ticaretinin EAT ve EİT yapısını 1969-1999 dönemi için Grubel-Lloyd endeksi ile analiz etmiştir.	Dış ticaretin EAT şeklinde olduğu ancak özellikle 1980 sonrası dönemde bu yapının sınırlı da olsa EİT'ye dönüştüğü tespit edilmiştir.
Deviren (2004)	Türkiye ile AB ülkeleri arasında sınai ürünleri EİT'ni incelemiştir.	Türkiye-AB arasındaki dış ticaretin mamul ürünlerde ve standart teknoloji ürünlerinde yoğunlaştığı sonucuna varılmıştır.
Yenilmez ve Kutlu (2005)	Türkiye-AB arasındaki EİT'i düzeyini 1985-2001 dönemi için araştırmışlardır.	EİT'in yoğun olarak sınai ürünlerde iken, Türkiye'nin AB ülkeleri ile ileri teknoloji gerektiren ürünlerde rekabet gücü olduğu sonucuna varmışlardır.
Çoban ve Kök (2005)	Türkiye tekstil endüstrisi AB ülkeleriyle 1989-2001 dönemi için karşılaştırılmıştır.	Türkiye tekstil endüstrisinin rekabet gücünün yüksek ve rekabetçi bir yapıya sahip olduğu ancak son yıllarda bu alanda rekabet gücünde önemli düşüşler olduğu vurgulanmıştır.
Türkcan (2005)	Türkiye ve seçilmiş OECD ülkeleri arasındaki ara ve nihai mallar EİT'ini 1985-2000 dönemi için analiz etmiştir.	1980'li yıllardaki liberalizasyonu takiben EİT önemli oranda artmıştır. OECD ülkeleriyle olan EİT%7'den %18'e çıkmıştır. Ancak Türkiye'nin ticaretinin önemli bir bölümü halâ EAT niteliğinde olduğu belirtilmiştir.

Yazar(lar)/ Çalışma Yılı	Çalışmanın Konusu	Çalışma Sonucu
Vergil ve Yıldırım (2006)	Türkiye'nin AB piyasalarındaki rekabet gücünün 1993-2002 dönemi için belirlenmesi.	GB'nin Türkiye'nin ileri teknoloji ve taklidi zor mallarda rekabet gücünü olumlu yönde, sermaye yoğun ve ara teknoloji mallarındaki rekabet gücünü olumsuz yönde etkilediği belirtilmiştir.
Kaya ve Gacaner Atış (2007)	Türkiye'nin kimya sanayisinin EİT yapısının AB, Rusya, Ukrayna ve Çin ile 1990-2005 dönemi için araştırmıştır.	Kimya sanayi ve buna bağlı ürünler sanayi ticaretinin genel olarak EAT şeklinde olduğu ve EİT düzeyinin düşük olmasının nedeni olarak ta sektörün dışa bağımlı olması olduğunu belirtmişlerdir.
Çalışkan (2010)	Türkiye-AB ticaretinde EİT olgusunu 1990-2007 dönemi için analiz etmiştir.	Türkiye'nin AB ile yaptığı ticarete EİT payının istikrarlı bir şekilde arttığı ancak bazı ana SITC endüstrilerinde EİT oranı %75'leri aşarken, bazı endüstrilerde ise %20 seviyesinde kaldığı olduğu belirtilmiş ve Türkiye'nin AB ile dış ticaretinin halen EAT şeklinde olduğunu ortaya koymuştur.

Kaynak: Bu tablo literatür araştırması kapsamında yazar tarafından oluşturulmuştur

Özellikle Türkiye'nin endüstri ve teknoloji düzeyi olarak yakın olduğu ülkeler ile EİT düzeyi yüksektir. Bununla birlikte gerek ileri teknoloji gerektiren ürünlerde, gerekse hammadde kaynaklı ürünlerde EAT düzeylerinin daha yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır. EİT'nin payının artmasında özellikle ülkeler arası sanayi ve teknoloji farklılıklarının azalmasının gerekliliğine vurgu yapılan çalışmalarda Türkiye'nin turuncgil gibi bazı tarım ürünleri, demir-çelik ve kimyasal maddeler ile tekstil alanlarında, AB ile göreceli olarak yüksek endüstri içi ticaret rakamlarına sahip olduğu ortaya çıkmıştır. Genel olarak bakıldığında, Türkiye'nin hammadde ve emek yoğun mallarda AB ülkeleri karşısında karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olduğu; sermaye yoğun mallar ile teknoloji mallarında ise genel olarak AB ülkeleri karşısında rekabet gücünün düşük olduğu belirtilmektedir.

III. TÜRKİYE'NİN AB PAZARINDA EİT AÇISINDAN AVANTAJLI OLDUĞU ÜRÜNLERİN BELİRLENMESİ İÇİN BİR ANALİZ

Bu çalışmada Türkiye'nin AB pazarında EİT açısından avantajlı olduğu ürünlerin belirlenmesi için çeşitli ölçümler gerçekleştirilecektir. Bu çerçevede, literatürde endüstri içi ticaretin derecesini tahmin etmede kullanılan ölçütlerden yararlanılacaktır. Grubel-Lloyd (1975) endeksi ile EİT düzeyleri belirlendikten sonra, Balassa (1965) endeksi ile Türkiye'nin AB pazarında EİT açısından avantajlı olduğu ürünlerin tespiti amaçlanmaktadır.

A. KAPSAM VE VERİ SETİ

Çalışmada Türkiye ve AB üyesi bulunan 27 ülkenin (Almanya, Avusturya, Belçika, Bulgaristan, İngiltere, Danimarka, Finlandiya, Fransa, Hollanda, İrlanda, İspanya, İsveç, İtalya, Lüksemburg, Portekiz, Yunanistan, Çek Cumhuriyeti, Estonya, Güney Kıbrıs Rum Kesimi, Letonya, Litvanya, Macaristan, Malta, Polonya, Romanya, Slovakya ve Slovenya) 1995-2009 dönemi ihracat ve ithalat rakamları kullanılmıştır. Bu doğrultuda ihracat ve ithalat içerisinde yer alan mal grupları Uluslararası Standart Ticaret Sınıflamasına (SITC Rev. 3) göre sınıflandırılmıştır. Çalışmada kullanılan 1995-2009 dönemi Türkiye ve AB üyesi ülkelere ait ihracat ve ithalat verileri Birleşmiş Milletler tarafından yayınlanan istatistiklerden elde edilmiştir (<http://unctadstat.unctad.org/UnctadStatMetadata>).

B. YÖNTEM

Türkiye ile AB ülkeleri arasındaki endüstri-içi dış ticareti, standart Grubel ve Lloyd endeksi (1971, 1975) ile hesaplanmıştır. Dış ticaret yazınında endüstri-içi dış ticareti ölçme amacıyla çeşitli yöntemler geliştirilmesine rağmen pek çok çalışmada, EİT ölçmek için bu endeks kullanılmıştır:

$$B_i = \frac{\sum_i^n [(X_i + M_i) - (X_i - M_i)]}{\sum_i^n (X_i + M_i)} \quad \text{veya} \quad B_i = 1 - \frac{|X_i - M_i|}{X_i + M_i} \quad \text{şeklinde}$$

gösterilebilir.

Grubel-Lloyd (1975) endeksi EİT'yi bir yıl için ölçer ve statik bir ölçüttür. Burada X_i ve M_i sırasıyla i endüstrisindeki ihracat ve ithalatı; B_i ise endüstri-içi dış ticaret değerini göstermektedir. Bir endüstride ihracat ithalata eşit ise söz konusu endüstride endüstriler arası ticaretin olmadığı ve endüstri-içi dış ticaretin tam olduğu anlamında $B_i=1$ olacaktır. Eğer endüstride ihracat yapılırken, hiç ithalat yapılmıyorsa (ya da tam tersi), söz konusu endüstride endüstriler arası dış ticaretin tam olduğu ve endüstri-içi dış ticaretin olmadığı anlamında $B_i=0$ olacaktır. İhracat ve ithalat rakamları birbirine yaklaştığında, B_i 'nin değeri 1'e yaklaşacaktır (Grubel ve Lloyd: 1975: 21-22). Bir ülkenin bir malın üretiminde ve ihracatında uzmanlaşmasını ölçen temel ölçütlerden birisi olan Balassa Endeksi ise temel olarak ülkeler arasında fırsat maliyetlerinin farklı olması nedeniyle ülkelerin üretim ve dış ticarete uzmanlaşacağını ileri sürülmektedir. Bu düşünceden yola çıkarak bir endüstrinin göreceli ihracatta uzmanlaşma düzeyini belirlemenin mümkün olduğu belirtilmiştir. RCA endeksinin literatürde pek çok değişik formu vardır. Balassa tarafından önerilen Balassa endeksi şu şekildedir (Balassa, 1965: 99-123; Kaya, 2006: 76):

$$BI_{ij} = \left(X_{ij} / \sum_{i=1}^n X_{ij} \right) / \left(\sum_{j=1}^m X_{ij} / \sum_{i=1}^n \sum_{j=1}^m X_{ij} \right)$$

X_{ij} , Türkiye'nin i endüstrisinin AB'ye ihracatını,

İlk parantez içindeki $\sum X_{ij}$, Türkiye'nin AB'ye toplam ihracatı (1,...,n kadar i toplamı),

İkinci parantez içindeki $\sum X_{ij}$, AB'nin i endüstrisinin TR'ye toplam ihracatını (1,...,n kadar j toplamı),

İkinci parantez içindeki $\sum \sum X_{ij}$, AB'nin TR'ye toplam ihracatıdır,

BI_{ij} ise Türkiye'nin toplam ihracatı içinde i endüstrisinin payının AB'nin toplam ihracatında i endüstrisinin payına oranını göstermektedir.

$BI_{ij} > 1$ ise Türkiye'nin i endüstrisinin AB'ye göre ihracatta uzmanlaşmış /karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olduğunu,

$BI_{ij} = 1$ ise Türkiye'deki i endüstrisinin AB ile aynı düzeyde ihracatta uzmanlaştığı / karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olduğunu,

$Blij < 1$ ise Türkiye'nin i endüstrisinin AB'ye göre ihracatta uzmanlaşmadığı/karşılaştırmalı üstünlüğü olmadığını göstermektedir (Kaya, 2006: 73-82).

C. ANALİZ SONUÇLARI

1. Grubel ve Lloyd Endeksi Sonuçları

Bu bölümde standart Grubel ve Lloyd endeksi kullanılarak 1995-2009 dönemi için Türkiye ile AB-27 ülkeleri arasındaki dış ticarete EİT yapısı incelenmiştir. EİT düzeylerinde meydana gelen yükselme, ülkelerin karşılıklı olarak benzer malları talep ettiklerinin bir göstergesidir. Artan EİT düzeyi ise, ülkelerin ekonomik yapılarındaki benzerliklerin arttığını göstermektedir. SITC 3 ana grupları itibarıyla, EİT bakımından ülkelerin ve endüstrilerinin performansları konusunda şu sonuçlara ulaşılmıştır.

Tablo 4: Türkiye-AB Dış Ticaretinin 1995-2009 Dönemi Mal Gruplarına Göre Analizi (%)

İHR (%)	1995	2000	2005	2009	İTH (%)	1995	2000	2005	2009
SITC-0	14,5	9,2	8,2	7,7	SITC-0	4,3	1,4	1,2	1,9
SITC-1	1,2	1,2	0,7	0,6	SITC-1	0,1	0,1	0,2	0,3
SITC-2	3,4	2,4	1,7	1,4	SITC-2	8,1	4,0	5,1	6,8
SITC-3	1,9	1,0	1,7	2,2	SITC-3	1,3	3,0	1,8	3,8
SITC-4	0,7	0,1	0,5	0,1	SITC-4	1,0	0,3	0,2	0,1
SITC-5	3,3	2,4	2,4	3,1	SITC-5	19,3	17,7	20,1	20,4
SITC-6	21,7	26,5	21,4	20,9	SITC-6	18,9	15,4	18,3	17,1
SITC-7	11,6	21,4	34,8	37,2	SITC-7	40,4	50,4	45,8	42,8
SITC-8	40,0	33,8	26,4	24,5	SITC-8	6,2	7,1	6,1	6,1
SITC-9	1,2	1,5	1,9	2,1	SITC-9	0,0	0,1	0,8	0,4
TOP.İHR milyar\$	12,5	15,8	42,6	48,3	TOP.İTH milyar\$	17,9	28,3	52,7	56,6

Kaynak: UNCTAD, United Nation Conference on Trade and Development <http://unctadstat.unctad.org/> kaynağından alınan veriler yazar tarafından düzenlenerek oluşturulmuştur.

Grubel ve Lloyd endeksi sonuçlarından önce Türkiye-AB dış ticaretinde sektörlerin aldığı paylar Tablo.4'te incelenmiştir. Tabloyu incelediğimizde Gıda ve Canlı Hayvanlar, İçecekler ve Tütün, Akaryakıt Hariç Malzemeleri, Yenmeyen Ham Malzemeler ve Çeşitli Mamul Eşya ihracatının oransal olarak giderek azaldığı buna karşılık Makine ve Ulaşım Araçları ve Mal ve Diğer İşlemler ana sektörlerinde oransal olarak ihracat artışları meydana geldiği görülmektedir. İhracatta diğer ana sektörlerde ise oransal olarak fazla bir değişiklik olmamıştır. İthalat açısından durum incelendiğinde Gıda ve Canlı Hayvanlar ve Hayvansal ve Bitkisel Katı-Sıvı Yağlar ve Mumlar ana sektörlerinde oransal olarak ithalatta bir azalma meydana gelirken, İçecekler ve Tütün ve Mineral Yakıtlar, Yağlar Ve İlgili Maddeler ana sektörlerinde

ithalatla oransal olarak bir artış meydana gelmiştir. İthalatta diğer ana sektörlerde oransal olarak fazla bir değişiklik olmamıştır.

Tablo 5: Türkiye-AB Dış Ticaretinin 1995-2009 Dönemi EİT Düzeyleri

	1995	2000	2005	2009	İlişkideki Değişim (1995-2009) %
0-Gıda ve Canlı Hayvanlar	0,6015	0,4392	0,3199	0,4587	-23,74 ↓
1- İçecekler ve Tütün	0,2338	0,2251	0,5918	0,7846	+235,58 ↑
2- Akaryakıt Hariç Malzemeleri, Yenmeyen Ham Malzemeler	0,4536	0,5018	0,4231	0,3011	-33,61 ↓
3- Mineral Yakıtlar, Yağlar ve İlgili Maddeler	0,9800	0,3266	0,8625	0,6583	-32,82 ↓
4- Hayvansal ve Bitkisel Katı-Sıvı Yağlar ve Mumlar	0,6926	0,3311	0,7724	0,9864	+42,41 ↑
5- Kimyasallar ve İlgili Ürünler	0,2136	0,1420	0,1773	0,2322	+8,70 ↑
6- Sanayi Malları	0,8890	0,9825	0,9730	0,9789	+10,11 ↑
7- Makine ve Ulaşım Araçları	0,3342	0,3853	0,7612	0,8509	+154,60 ↑
8- Çeşitli Mamul Eşya	0,3669	0,5484	0,4462	0,4510	+22,92 ↓
9- Mal ve Diğer İşlemler	0,6709	0,4145	0,8351	0,6665	-0,65 ↓

Kaynak: UNCTAD, United Nation Conference on Trade and Development <http://unctadstat.unctad.org/> kaynağından alınan veriler yazar tarafından düzenlenerek oluşturulmuştur.

Tablo 5'te gösterilen Grubel ve Lloyd endeksi sonuçlarına göre Türkiye'nin AB ile olan dış ticaretinde SITC Rev.3. sınıflamasına göre Canlı Hayvanlar ve Gıda Maddeleri ticareti 1995 yılında %60 düzeyinde endüstri içi ticaret yapısındayken, 2009 yılında bu oranda %45'e gerilemiştir. Çalışmada elde edilen bu bulgular Erün (2010) tarafından yapılan çalışma ile örtüşmektedir. Söz konusu çalışmada Türkiye ile AB arasındaki EİT'de, 1995 yılında 0.53 olan GL değeri, gittikçe düşmüş ve 1995-2010 döneminde 0.21 ile 0.38 arasında değerler aldığı tespit edilmiştir. Öcal (2004) tarafından yapılan çalışmada da 1989-1998 döneminde EİT düzeylerin 0.48 düzeyinden 0.31'e indiği görülmektedir. Bu durum, AB'de 1990'larda ortaya çıkan deli dana hastalığının, AB'nin tarım politikası çerçevesinde tarım kesiminin aldığı sübvansiyonların ve Türkiye'nin tarım sektöründeki yetersiz ve verimsiz üretiminin Türkiye-AB Canlı Hayvan ve Gıda Maddeleri ticaretindeki EİT düzeyindeki düşüşlerin nedenleri olarak sayılabilir.

İçki ve Tütün ticareti 1995 yılında %23 düzeyinde endüstri içi ticaret şeklindeyken, 2009 yılında bu oran %78'e ulaşmıştır. Öcal (2004) tarafından yapılan çalışmada da benzeri bulgulara ulaşılmış ve bu çerçevede İçki ve Tütün sektöründe 1989-1998 döneminde EİT oranları 0.17'den 0.39 düzeyine yükselmiştir. Aydın (2008) ise 1989-2005 döneminde EİT düzeyinin 0.04'den 0,23'e yükseldiği sonucuna ulaşmıştır. İçki ve Tütün sektöründe EİT düzeylerinin yükselmesi genel olarak tüketim alışkanlıklarının Türkiye ve AB'de birbirine yaklaştığının bir kanıtı olarak düşünülebilir.

Akaryakıt Hariç Hammadde ticaretinde 1995 yılında %45 düzeyinde bir EİT yapısı mevcutken, 2009 yılında %30 düzeyinde bir EİT yapısı oluşmuştur. Öcal

(2004), bu sektörde EİT düzeyinin 1989-1998 döneminde 0.97'den 0.59'a düştüğünü belirtirken, Bilici (2007) 1980-2005 döneminde EİT oranlarının 0.11'den 0.21'e yükseldiğine işaret etmiştir. Aydın (2008) ise 1989-2005 döneminde EİT düzeyinin 0.23'den 0,19'a düştüğü sonucuna ulaşmıştır. Mineral Yakıtlar, Yağlar ve İlgili Maddeler ticareti 1995 yılında %98 düzeyinde bir EİT yapısı sergilerken, 2009 yılında bu oran %65'e düşmüştür. Öcal (2004) bu sektörde EİT düzeyinin 1989-1998 döneminde 0.71'den 0.46'ya düştüğü belirtirken, Bilici (2007) 1980-2005 döneminde EİT oranlarının 0.11'den 0.81'e yükseldiğini belirtmiştir. Aydın (2008) ise 1989-2005 döneminde EİT düzeyinin 0.14'den 0,80'e yükseldiği sonucuna ulaşmıştır. Akaryakıt Hariç Hammaddeler ve Mineral Yakıtlar, Yağlar ve İlgili Maddeler sektörlerinde de büyük oranda dışa bağımlı olunması ve son yıllarda artan hammadde fiyatlarına bağlı olarak bu sektörlerde EİT düzeylerin düştüğü tahmin edilmektedir.

Hayvansal ve Bitkisel Yağlar ticaretinde 1995 yılında %69 düzeyinde bir EİT düzeyi mevcutken, 2009 yılında bu oran %98'e ulaşmıştır. Öcal (2004) bu sektörde EİT düzeyinin 1989-1998 döneminde 0.17'den 0.56'ya yükseldiğini belirtirken, Bilici (2007) 1980-2005 döneminde EİT oranlarının 0.01'den 0.44'e yükseldiğini belirtmiştir. Aydın (2008) ise kimya sektöründe 1989-2005 döneminde EİT düzeyinin 0.01 düzeyinde sabit kaldığı sonucuna ulaşmıştır. Bu sektör de gerek tüketim alışkanlıklarındaki yakınsamanın, gerekse üretim noktasında Türkiye'nin elinde bulundurduğu avantajın yabancı firmalar tarafından kullanılmasının bir sonucu olarak EİT düzeyinin yükselmesine yol açtığını düşündürmektedir.

Kimyasallar ve İlgili Ürünler alanında 1995 yılında %21.3'lük bir EİT yapısı mevcutken, 2009 yılında bu oran %23.2 olmuştur. Öcal (2004) bu sektörde EİT düzeyinin 1989-1998 döneminde 0.33'den 0.12'ye düştüğünü belirtmiştir. Kaya ve Atış (2007) 1990-2005 yılları arasında Türkiye'nin AB ile olan dış ticaretinde kimya sanayi EİT düzeyinin genel olarak sektör tüketiminin dışa bağımlı olması nedeniyle düşük seviyede olduğunu belirtmiştir. Aydın (2008) ise kimya sektöründe 1989-2005 döneminde EİT düzeyinin 0.21'den 0,13'e düştüğü sonucuna ulaşmıştır. Küçükefe (2009) kimya sektörü için EİT düzeyini 0.3 değeri etrafında istikrarlı bir seyir izlemekte olduğunu belirtmiş ve sektörde karşılaştırmalı üstünlüklere uygun bir dış ticaret yapısı olduğunu mal çeşit sayısı çok artmasına rağmen, EİT değerlerinin düşük seyretmesinin ithalatın ağırlığının bu sektörde yüksek olması nedeniyle olduğunu belirtmiştir.

Sanayi Malları alanında 1995 yılında %89'luk bir EİT düzeyi bulunurken, 2009 yılında bu oran %97.8 düzeyine yükselmiştir. Gönel (2001) SITC 65 (tekstil ürünleri) EİT düzeyinde bir artış ve buna karşılık rekabet gücünde bir düşüş olduğunu tespit etmiştir. Öcal (2004) bu sektörde EİT düzeyinin 1989-1998 döneminde 0.98'den 0.91'e düştüğü; buna karşılık Aydın (2008) ise 1989-2005 döneminde EİT düzeyinin 0.24'den 0,43'e yükseldiği sonucuna ulaşmışlardır. Özdamar ve Albeni (2009) SITC 62-67-68 (kauçuk ve kauçuktan eşya, demir-çelik, demir ihtiva etmeyen madenler) nolu ürün gruplarında sırası 2008 yılı için sırası ile 0.65, 0.90 ve 0.97 oranında bir EİT düzeyine ulaşmıştır. Özdamar (2010) SITC 65

(tekstil ürünleri) ticaretinde EİT düzeyinde önemli artışlar olduğunu belirtmiştir. Elde edilen bu sonuçlar sanayi malları alanında Türkiye ile AB arasında yüksek düzeyli bir EİT ilişkisi olduğunu desteklemektedir.

Makine ve Ulaşım Araçları alanında 1995 yılında %33.4'lük bir EİT düzeyi bulunurken, bu oran 2009 yılında %85'e ulaşmıştır. Öcal (2004) bu sektörde EİT düzeyinin 1989-1998 döneminde 0.21'den 0.31'e ve Aydın (2008) da 1989-2005 döneminde EİT düzeyinin 0.14'den 0.44'e yükseldiği sonucuna ulaşmışlardır. Küçükefe (2009) makine ve ulaşım araçları sektöründe EİT katsayılarının giderek yükseldiği ancak dış ticaret açığının da giderek arttığını belirtmiştir. Özdamar ve Albeni (2009) Türkiye ile AB arasındaki EİT düzeyini araştırdıkları çalışmalarında 2008 yılında SITC 76 ve 78 nolu ürün gruplarında (haberleşme cihazları ve motorlu taşıtlar) sırası ile 0.91 ve 0.83 oranında bir EİT düzeyine ulaşılmıştır. Elde edilen bu sonuçlar ile araştırma bulguları birbirini destekler niteliktedir.

Çeşitli Mamul Eşya alanında 1995 yılında %36.6'lık bir EİT düzeyi bulunurken, 2009 yılında bu sektördeki EİT oranı %45 düzeyine yükselmiştir. Gönel (2001) SITC 84 (giyim ürünleri) alanında EİT düzeyinin artış göstermesine rağmen, sektörün karşılaştırmalı üstünlüklerini giderek kaybettiğini belirtmiştir. Öcal (2004) bu sektörde EİT düzeyinin 1989-1998 döneminde 0.24'den 0.55'e yükseldiğini, Aydın (2008) ise 1989-2005 döneminde EİT düzeyinin 0.03'dan 0.19'a yükseldiği sonucuna ulaşmışlardır. Bu sektörde de yaptığımız çalışma sonuçları diğer çalışmaların sonuçları ile tutarlı çıkmıştır.

Genel olarak bakıldığında SITC 5-6-7-8 nolu alanlarda EİT'in artması noktasında bize göre, Türkiye-AB Gümrük Birliği anlaşması sonrası sanayi malları alanındaki vergilerin kaldırılması ve bu durumun bir süreç dahilinde Türk sanayine rekabet gücü kazandırması, sektörlerde yabancı sermayeli kuruluşların hakimiyetinin artması, döviz kurunun düşük seyretmesine paralel olarak ithal girdilerin görece olarak ucuzlaması ve firmaların ithal girdi kullanımına yönelmesi, ulaşım ve haberleşme alanlarında teknolojik gelişmelerle birlikte pazarların birbirine daha yaklaşması, ölçek ekonomilerinden yararlanılma düşüncesi ile daha düşük maliyetli ve etkin üretim yapılması, ülkenin gelirinin artması ve sosyal hayattaki değişimlere paralel ülkeler arasında talep benzerliğinin artması EİT düzeylerinde önemli artışlara yol açmıştır.

Mal ve Diğer İşlemler alanında 1995 yılında %67 düzeyinde bir EİT gerçekleşirken, bu oran 2009 yılında %66 olarak gerçekleşmiştir. Öcal (2004) bu sektörde EİT düzeyinin 1989-1998 döneminde 0.43'den 0.70'e yükseldiğini belirtmiştir. Benzer şekilde Aydın (2008) da 1989-2005 döneminde EİT düzeyinin 0.43'dan 0.71'e yükseldiği sonucuna ulaşmıştır. Mal ve Diğer İşlemler sektörü genel olarak altın ve tedavülde olmayan metal paraları kapsamaktadır. Bu açıdan değerlendirildiğinde, ikili ilişkilerin artması, gelir düzeylerinin ve tercihlerin birbirine yaklaşmasına paralel olarak söz konusu sektörde EİT düzeylerinin yükseldiği tahmin edilmektedir.

2. Balassa Endeksi Sonuçları

Türkiye ile AB-27 dış ticareti için yapılan endüstri içi ticaret düzeylerinin tespiti sonrasında Türkiye'nin endüstri içi ticaret açısından avantajlı olduğu ürünlerin belirlenmesi için Balassa tarafından (1965) geliştirilen Balassa Endeksi kullanılmış ve elde edilen sonuçlar ana sektörler için aşağıda açıklanmıştır. EK-1'de ise alt sektörlerle ilişkin daha detaylı inceleme sonuçları verilmiştir.

Tablo 5: Balassa Endeksi Sonuçları: Ana Sektörler

ANA SEKTÖRLER	1995	2000	2005	2009	Değişim (1995-2009) %
0-Gıda ve Canlı Hayvanlar	3,8087	7,7207	8,6766	4,7537	+24,81 ↑
1- İçecekler ve Tütün	1,7607	2,1602	0,9982	0,8029	-54,39 ↓
2- Akaryakıt Hariç Malzemeleri, Yenmeyen Ham Malzemeler	0,5467	0,7591	0,4420	0,2944	-46,15 ↓
3- Mineral Yakıtlar, Yağlar Ve İlgili Maddeler	1,1956	0,3605	0,4831	0,6523	-45,43 ↓
4- Hayvansal ve Bitkisel Katı-Sıvı Yağlar ve Mumlar	0,9276	0,3966	2,3371	1,0583	+14,09 ↑
5- Kimyasallar ve İlgili Ürünler	0,2216	0,1645	0,1409	0,1652	-25,42 ↓
6- Sanayi Malları	1,1800	1,8280	1,3344	1,3291	+12,63 ↑
7- Makine ve Ulaşım Araçları	0,2934	0,4267	0,7613	0,8750	+198,18 ↑
8- Çeşitli Mamul Eşya	6,3227	5,2230	4,0848	3,1570	-50,06 ↓
9- Mal ve Diğer İşlemler	7,62E-05	0,2155	0,1832	0,3197	+154598,2 ↑

Kaynak: UNCTAD, United Nation Conference on Trade and Development <http://unctadstat.unctad.org/> kaynağından alınan veriler yazar tarafından düzenlenerek oluşturulmuştur.

Türkiye'de Gıda ve Canlı Hayvan sektörü, genel olarak AB-27 ülkeleri ile rekabet edebilir ve karşılaştırmalı üstünlüğe sahip bir sektördür. 1995 yılından 2005 yılına kadar rekabet gücünde artış yaşanırken, bu tarihten itibaren rekabet gücünün azaldığı görülmektedir. Genel olarak bakıldığında ise 1995-2009 yılları arasında bu ana sektördeki rekabet gücü artışı %24,81 düzeyindedir. İçecek ve Tütün sektörü 1995 yılında AB karşısında karşılaştırmalı üstünlüğe sahipken, 2009 yılında bu üstünlüğünü kaybetmiştir.

Akaryakıt Hariç Malzemeleri, Yenmeyen Ham Malzemeler sektöründe de sürekli olarak bir rekabet gücü kaybı yaşanmıştır. Özellikle yağlı tohum ve meyveler ile ham hayvansal ve bitkisel maddeler sektörlerinde 1995 yılında karşılaştırmalı üstünlüğe sahip iken, bu durum her yıl kötüleşerek, karşılaştırmalı üstünlükler kaybedilmiştir (Bkz. Ek-1). Elde edilen veriler, Türkiye'nin son yıllarda yaşadığı bitkisel ve hayvansal ürünler sektöründeki sıkıntısını kanıtlar niteliktedir. Türkiye'de Mineral Yakıtlar, Yağlar ve İlgili Maddeler sektörü 1995 yılında AB ülkeleri karşısında karşılaştırmalı olarak üstün durumda iken, 2009 yılına gelindiğinde, bu üstünlüğünü kaybetmiştir. Hayvansal ve Bitkisel Katı-Sıvı Yağlar ve Mumlar sektöründe 1995 yılında karşılaştırmalı üstünlük açısından AB ile neredeyse başa baş olan Türkiye, 2009 yılına gelindiğinde, rekabet gücünü %14,09 oranında artırmış ve AB karşısında etkin bir duruma gelmiştir. Türkiye'de Kimyasallar ve İlgili Ürünler

sektörü AB ülkeleri ile karşılaştırıldığında, bu sektörde AB'nin genel olarak büyük bir karşılaştırmalı üstünlüğü olduğu görülmektedir. Türkiye'nin 1995 yılında bu ana sektör içindeki tek karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olduğu sektör olan İnorganik Kimyasallar sektöründe de rekabet gücü giderek azalmış (1995-2009 döneminde %76 düzeyinde bir gerileme) ve bu sektördeki karşılaştırmalı üstünlük de kaybedilmiştir (Bkz. Ek-1).

Türkiye'nin Sanayi Malları alanında AB ülkeleri ile karşılaştırması incelendiğinde, Türkiye bu sektörde genel olarak karşılaştırmalı üstünlüğünün giderek arttığı görülmektedir. Özellikle kauçuk ürünleri, tekstil ipliği ve ilgili ürünler ve diğer metal ürünleri alanında Türkiye AB ülkeleri karşısında rekabet gücünü artırmıştır (Bkz. Ek-1). Özellikle diğer metal ürünleri alanında 1995 yılında karşılaştırmalı üstünlük AB'de iken, 2009 yılına gelindiğinde, Türkiye bu sektörde de karşılaştırmalı üstünlüğü elde etmiştir. Makine ve ulaşım araçları sektörü analiz edildiğinde, 1995 yılında AB Türkiye karşısında karşılaştırmalı üstünlüğe sahipken, 2009 yılına gelindiğinde, Türkiye bu sektörde rekabet gücünü %198 oranında artırmıştır. Özellikle Telekomünikasyon ve Ses Kayıt Cihazları, Elektrikli Makine, Cihaz ve Alet, Eşya ve Arazi Taşıtları alanında 1995 yılında karşılaştırmalı üstünlük AB'de iken, 2009 yılında Türkiye AB karşısında karşılaştırmalı üstünlüğü elde etmiştir (Bkz. Ek-1). Türkiye'nin son yıllarda başta otomotiv ve elektronik sektörlerde sağladığı büyük gelişme ve ilerleme de elde edilen bu sonuçları destekler niteliktedir.

Türkiye'nin Çeşitli Mamul Eşya sektörünün AB karşısındaki durumu incelendiğinde, Türkiye karşılaştırmalı olarak bu ana sektörde üstündür, ancak 1995 yılından itibaren rekabet gücünde sürekli olarak bir düşüş yaşamaktadır. 1995-2009 döneminde rekabet gücü bu ana sektörde yaklaşık olarak %50 oranında düşmüştür. Özellikle Giyim ve Giyim Aksesuarları sektöründe karşılaştırmalı olarak AB'den iyi bir durum gözlenmekte iken, her geçen yıl rekabet gücünde zayıflamalar dikkati çekmektedir. Ayakkabı, seyahat eşyası ve giyim aksesuarları alt sektörlerinde rekabet gücünde gerileme görülürken, prefabrik bina ve mobilya ürünleri sektörlerinde rekabet gücü ve karşılaştırmalı üstünlüğü artmıştır (Bkz. Ek-1). Giyim ve ayakkabı sektörlerindeki bu durum özellikle Çin gibi ucuz emek kaynağına sahip ülkelerin Türkiye'nin AB pazarındaki gücünü zayıflatmasından kaynaklandığı söylenebilir.

Balassa endeksi sonuçları özet olarak değerlendirildiğinde, çalışmada Gıda ve Canlı Hayvanlar, Hayvansal ve Bitkisel Katı-Sıvı Yağlar ve Mumlar, Sanayi Malları ve Çeşitli Mamul Eşya sektörlerinde Türkiye'nin rekabet gücünün AB karşısında yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Literatürde yapılan uygulamalı çalışmalar incelendiğinde ise Kösekahyaoğlu ve Özdamar (2009) Türkiye'nin AB pazarında tekstil ve giyim eşyasının yer aldığı SITC 6 ve SITC 8 gruplarında AB ülkeleri karşısında bir rekabet avantajına sahip olduğunu; buna karşılık diğer ürün gruplarında dezavantajlı konumda olduğunu belirtmişlerdir. Altay ve Gürpınar (2008) Balassa ve Vollrath indekslerini kullanarak yapmış oldukları çalışmalarında Türk mobilya sektörünün artan küresel rekabete rağmen rekabetçi konumunu zaman

içerisinde güçlendirdiği sonucuna ulaşmışlardır. Çoban ve Kök (2005) Türk tekstil ve hazır giyim sektörünün AB üyesi ülkelerle rekabet gücünü kıyasladıkları çalışmalarında, Türkiye'nin rekabet gücünü oldukça yüksek bulmuşlardır. Kaya ve Altın (2008) Makine ve Ulaştırma Araçları Sektörünün 1994-2005 dönemindeki durumunu, Dünya ve AB piyasasındaki rekabet gücünü araştırdıkları çalışmalarında Türkiye'nin sektör genelinde rekabet gücünün söz konusu dönem itibarıyla dünya ve AB piyasasında arttığı ve son yıllarda karşılaştırmalı üstünlüğü yakaladığı görülmüştür. Erhat ve Erhat (2004), 1990-2000 yılları için Türkiye'nin AB-15 ülkeleri ile rekabet gücünü karşılaştırmıştır. Elde edilen sonuçlara göre gelenek dışı sektörlerde Türkiye'nin rekabet gücünün yükseldiği ve hammadde yoğun mallarda ise rekabet gücünün düştüğü sonucuna ulaşılmıştır. Yılmaz (2003) Türkiye'nin rekabet gücünü AB ve diğer bazı Avrupa ülkeleri ile karşılaştırdığı çalışmada Türkiye'nin emek yoğun mallarda rekabet gücüne sahip ülke olduğu sonucuna ulaşmıştır. Akgüngör ve diğ. (2002) ise sebze ve meyve işleme endüstrisinde, Türkiye'nin AB piyasalarında rekabetçi durumunu incelemişlerdir. Hesaplanan RCA endeksine göre, Türkiye üzüm ihracatında İspanya ve Portekiz'den daha fazla rekabet avantajına sahiptir ve turuncgil ihracatında ise Yunanistan ve Portekiz'e göre rekabet üstünlüğüne sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

SONUÇ

Türkiye'nin AB pazarında EİT kapsamında avantajlı olduğu ürünlerin belirlenmesi amacı ile yapılan bu çalışmada öncelikle Türkiye'nin AB ülkeleri ile olan dış ticaret değerlerine değinilerek, Grubel ve Lloyd endeksi yardımıyla Türkiye'nin AB ile olan dış ticaretinde SITC Rev.3. (Standard International Trade Classification) sınıflamasına göre EİT düzeyleri tespit edilmiştir.

EİT düzeyinin yüksekliği karşılıklı olarak yapılan ticarete kalite, renk, desen gibi özellikleri farklı olmakla birlikte, benzer ürünlerin talep edildiğinin göstergesidir. Türkiye'nin gelişmesine ve ekonomik refahının artmasına paralel olarak tüketim kalıpları, tercihleri ve alışkanlıkları gelişmiş düzeyde bulunan AB'ye yakınlaşmaktadır. Genel olarak değerlendirildiğinde, birçok üründe 1995 ile 2009 yılları arasında EİT düzeylerinde yükselme görülmektedir. Bu durumun istisnası olarak Canlı Hayvanlar ve Gıda Maddeleri, Akaryakıt Hariç Hammaddeler ve Mineral Yakıtlar, Yağlar ve İlgili Maddelerde EİT düzeyleri düşmüştür.

Türkiye'nin AB karşısında EİT kapsamında avantajlı olduğu ürünlerin belirlenmesi amacıyla kullanılan Balassa Endeksi sonuçları incelendiğinde, Türkiye'nin Gıda ve Canlı Hayvan sektörünün genel olarak AB ülkeleri ile rekabet edebilir ve karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olduğu, ancak sektörün kontrol altında tutulması gerektiği sonucuna ulaşılmıştır. Çünkü gıda arzının güvenliği ve sektörel açıdan rekabet edebilir olması gelişen Türkiye için büyük önem taşımaktadır. Türkiye'de İçecekler ve Tütün sektörü ise genel olarak AB ülkeleri karşısında 1995 yılında karşılaştırmalı olarak üstünken, 2009 yılına gelinceye kadar aşamalı olarak bu üstünlüğünü kaybettiği gözlenmiştir. Benzer şekilde Akaryakıt Hariç

Malzemeleri, Yenmeyen Ham Malzemeler sektöründe de sürekli olarak bir rekabet gücü kaybı gerçekleşmiştir. Elde edilen veriler, Türkiye'nin son yıllarda yaşadığı bitkisel ve hayvansal ürünler sektöründeki sıkıntısını kanıtlar niteliktedir. Türkiye'de Mineral Yakıtlar, Yağlar ve İlgili Maddeler sektörü genel olarak AB ülkeleri karşısında karşılaştırmalı üstünlük açısından 1995 yılında önde iken, bu tarihten sonra sürekli olarak geride kalmıştır. Türkiye'de Kimyasallar ve İlgili Ürünler sektörünü AB ülkeleri ile karşılaştırıldığında, bu sektörde AB'nin genel olarak büyük bir karşılaştırmalı üstünlüğü olduğu ve bu durumun giderek arttığı görülmektedir. Türkiye'nin Sanayi Malları alanında AB ülkeleri ile karşılaştırması yapıldığında, Türkiye bu sektörde genel olarak karşılaştırmalı üstünlüğü olduğunu ve üstünlüğünün giderek arttığı dikkat çekmektedir. Özellikle makine ve ulaşım araçları ana sektörü ve elektrikli makine ile arazi taşıtları alt sektörlerinde sırasıyla %198, %78 ve %281 oranında rekabet gücünde artışlar yaşanmıştır. Türkiye'nin son yıllarda başta otomotiv ve elektronik sektörlerinde sağladığı büyük gelişme ve ilerleme de elde edilen bu sonuçları destekler niteliktedir. Türkiye'nin Çeşitli Mamul Eşya sektörünün AB karşısındaki durumuna bakıldığında, Türkiye karşılaştırmalı olarak bu ana sektörde üstün olmakla birlikte, 1995 yılından itibaren rekabet gücünde sürekli olarak bir düşüş yaşamaktadır.

Elde edilen sonuçlar, bu konuyla ilgili olarak yapılan çalışmalarla karşılaştırıldığında, genel olarak paralel bulgular vermiştir. Konuyla ilgili literatürde tüm sektörleri kuşatan çalışmaların darlığı nedeniyle, bu çalışma daha kapsamlı inceleme niteliği taşımaktadır. Çalışma bir bütün olarak değerlendirildiğinde, Türkiye'nin AB pazarında EİT açısından avantajlı olduğu ürünlerdeki üstünlüğünü sürdürmesi ve diğer ürünlerde de ilerleme kaydetmesi için gerek özel sektör, gerekse kamu sektörü tarafından yapılması gereken birçok düzenlemeye ihtiyaç vardır. Özel sektör olarak AB piyasalarına uygun kalite, model ve desende mal üretimi için gerekli altyapı ve üstyapının karşılanması, uluslararası düzeyde gereken ortaklık ve girişim faaliyetlerinin artırılması ile AB pazarına yönelik reklâm ve tanıtım faaliyetlerinin artırılması şeklinde sıralanabilir. Bu çerçevede kamu sektörü ise AB pazarı için uygun standartlar belirleyerek, yerli üreticinin gelişimini teşvik etmeli, ihracat için teşvik ve vergi iadesi sistemini denetimli bir şekilde geliştirmeli ve uluslararası düzeyde kota ve görünmez engeller gibi yurtiçi firmaların dış pazarlara girişinde engel olarak bulunan düzenlemeleri kaldırma konusunda girişimlerde bulunmalıdır. Bu şartlar sağlandığında, Türkiye'nin AB pazarında rekabet edebilecek ürün kalitesine ve hacmine ulaşarak daha iyi bir seviyeye geleceği tahmin edilmektedir.

KAYNAKÇA

- AKGÜNGÖR, Sedef; Funda BARBAROS and Neşe KUMRAL (2002), “Competitiveness of the Turkish Fruit and Vegetable Processing Industry in the EU Market”, *Russian and East European Finance and Trade*, 38(3); 34-3.
- AYDIN, Ahmet (2008), *Endüstri İçi Ticaret: Türkiye Üzerine Bir İnceleme*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı Uluslararası İktisat Bilim Dalı Doktora Tezi, İstanbul.
- BALASSA, Bela and Luc BAUWENS (1987), “Intra-Industry Specialization in a Multi-Country and Multi-Industry Framework”, *The Economic Journal*, Vol.97, No.388, 1987, p. 929
- BERGSTRAND, Jeffrey H. (1990) “The Heckscher-Ohlin-Samuelson Model, The Linder Hypothesis and the Determinants of Bilateral Intra-Industry Trade”, *The Economic Journal*, Vol.100, No.403; 1221-1223.
- CZARNY, Elzbieta and Günter LANG (2002), “Accession Polands's To The EU”, *Bank i Kredyt*, Vol.33(2); 20-30.
- ÇALIŞKAN, Özgür (2010), “Türkiye-AB Ticaretinde Endüstri-İçi Ticaret Olgusu, 1990-2007” *Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 28(2); 1-45.
- ÇEPNİ, Elif ve Nezir KÖSE (2003), “Intra-Industry Trade Patterns of Turkey A Panel Study”, *Gazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, 2003/3; 13-28.
- ÇOBAN, Orhan ve Recep KÖK (2005), “Türkiye Tekstil Endüstrisi ve Rekabet Gücü: AB Ülkeleriyle Karşılaştırmalı Bir Analiz Örneği (1989 - 2001)” *İktisat, İşletme ve Finans Dergisi*, No. 228; 68-81.
- DEVİREN, Nursen Vatansever (2004), “Türkiye ile Avrupa Birliği Ülkeleri Arasındaki Sınai Ürünleri Endüstri-İçi Ticareti”, *İktisat İşletme ve Finans*, Yıl:19, Sayı:222; 107-127
- ERK, Nejat ve Yelda TEKGÜL (2001), “Ekonomik Entegrasyon ve Endüstri-içi Ticaret: Türkiye - AB Ülkeleri Arasındaki Endüstri-içi Ticaretin Ölçülmesi ve Ticaret Tipinin Belirlenmesi”, *METU Conference In Economics V*, Ankara.
- ERKAN, Hüsnü; Yaşar UYSAL, Canan ERKAN, Mevlüt ÇETİNKAYA vd. (2007), “Türkiye İçin Bilgi Bazlı Sürdürülebilir Yenilikçi Sanayileşme Stratejisi”, *EGİAD*, İzmir.
- ERLAT, Güzin ve Haluk ERLAT (2003), “Measuring Intra-Industry and Marginal Intra-Industry Trade: The Case for Turkey”, *Emerging Markets Finance and Trade*, 39(6); 5-38.
- ERÜN, Gülay (2010), “Türkiye ile AB, Gıda ve Canlı Hayvan Sektörü Dış Ticaretinde Endüstri İçi Ticaret Analizi” *Ekonomi Bilimleri Dergisi*, 2(1); 71-78.
- GÖNEL DOĞANER, Feride (2001), “How Important is Intra-Industry Trade Between Turkey and Its Trading Partners? A Comparison Between the European Union and Central Asia Turkic Republics”, *Russian and East European Finance and Trade*, Vol.37(4); 61-76

- GREENAWAY, David and Chris MİLNER (1986), *The Economics of Intra-Industry Trade*, Basil Blackwell, Oxford.
- GRUBEL, Herbert G. and Peter J. LLOYD (1975), *Intra-Industry Trade: The Theory and Measurement of International Trade in Differentiated Products*, John Wiley, New York.
- HARFİ, Mohamed and Christian MONTET (1999) *Country Analysis: France, Intra-Industry Trade and Adjustment: The European Experience içinde*. Palgrave-Macmillan, Hampshire, England.
- HELLVİN, Lisbeth (1996) "Vertical Intra-Industry Trade Between China and OECD Countries", OECD Development Centre, WP No: 114; 23-26.
- HİRSCHBERG, J.G; I.M. SHELDON and J.R. DAYTON (1994) "An analysis of literature. Intraindustry trade in the food processing sector" *Applied Economics*, 26(2); 159-167.
- KAYA, Ayten A. ve Aydanur GACENER ATİŞ (2007), "Türkiye Kimya Sanayi Endüstri İçi Ticaretinin Statik ve Dinamik Analizi: Avrupa Birliği Üye ve Aday Ülkeleri, Rusya Federasyonu, Ukrayna ve Çin" *Ege Akademik Bakış / Ege Academic Review* 7(1); 251-291
- KAYA, Ayten Ayşen (2006) "İmalat Sanayi İhracatında Uzmanlaşma: Türkiye-Avrupa Birliği Analizi (1991-2003)" [Ege Academic Review](#), 6(2); 73-82.
- KUTLU, Erol ve Fusun YENİLMEZ (2005) "Türkiye ile AB Ülkeleri Arasındaki Endüstri-içi Ticaretin Önemi", *İktisat-İşletme ve Finans*, Yıl.20, Sayı.229; 45-64.
- KOL, Jakob and B. KUIJPERS (1999), *Country Analysis: Netherlands*, Intra-Industry Trade and Adjustment: The European Experience içinde. Palgrave-Macmillan, Hampshire, England.
- KÖSEKAHYAOĞLU, Levent ve ÖZDAMAR, Gökhan (2009), "Avrupa Birliği'ne Üyelik Sürecinde Türk İmalat Sanayinin Rekabet Gücündeki Değişmeler", *Süleyman Demirel Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, 14(1).
- KÜÇÜKAHMETOĞLU, Osman (2000) "Türkiye-AB Gümrük Birliği'nin İktisadi Etkileri", *İktisat Dergisi*, G.Ü. İktisat Fakültesi Mezunları Cemiyeti (GFMC), Sayı: 408; 34-47.
- KÜÇÜKAHMETOĞLU, Osman, (2001) "Endüstri İçi Ticaret ve Türkiye", *Marmara Avrupa Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 9, Sayı: 2.
- KÜÇÜKAHMETOĞLU, Osman (2002) "Endüstri-içi Ticaret ve Türkiye", *İktisat, İşletme ve Finans*, Yıl.17, Sayı:90; 34-50.
- LEE, Hyun-Hoon ve Peter J. LLOYD (2002), "Intra-Industry Trade in Services". *Frontiers of Research on Intra-Industry Trade içinde*, Palgrave-Macmillan, England.
- MILGRAM, Juliette and Ana MORO EGIDO (2005), "Trade Types with Developed and Developing Countries What Can We Learn From Spanish Data", *Fundacion de Estudios de Economia Aplicada (FEDEA)*, International Economics and Finance WP No: 05-06; 1-23.

- ÖCAL, Oğuz (2004), Türkiye'nin Avrupa Birliği İle Olan Endüstri-İçi Ticareti, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı Uluslararası İktisat Programı Yüksek Lisans Tezi, Kayseri.
- RENATO, Pieri; Daniele RAMA and Luciano VENTURINI (1997), "Intra-industry trade in the European dairy industry" *European Review of Agricultural Economics*, (24); 411-425
- RIVERA BATIZ, Luis A. and Maria Angels OLIVA (2003) *International Trade: Theory, Strategies, and Evidence*, Oxford University Press.
- ROSSİNİ, G. and M. BURATTONİ (1999) *Country Analysis: Italy, Intra-Industry Trade and Adjustment: The European Experience* içinde. Palgrave-Macmillan, Hampshire, England.
- SANCHÍS, José R.G. and Andreu S. ROSSELLÓ (1998) "Consequences of the Spanish Integration in the EU on the Trade of Catalonia", 38th Congress of the European Regional Science Association.
- SMEETS, Hans-Dieter (1999) *Country Analysis: Germany, Intra-Industry Trade and Adjustment: The European Experience* içinde. Palgrave-Macmillan, Hampshire, England.
- ŞİMŞEK, Nevzat (2005), "Türkiye'nin Yatay ve Dikey Endüstri-İçi Dış Ticareti" *Dokuz Eylül Üniversitesi İ.İ.B.F.Dergisi* Cilt:20 Sayı:1; 43-62.
- THARAKAN, P.K.M and CALFAT, G. (1999) *Country Analysis: Belgium, Intra-Industry Trade and Adjustment: The European Experience* içinde. Palgrave-Macmillan, Hampshire, England.
- TÜRKCAN, Kemal (2005) "Determinants of Intra-Industry Trade in Final Goods and Intermediate Goods Between Turkey and Selected OECD Countries". *Ekonometri Ve İstatistik Dergisi*, İstanbul Üniversitesi, İktisat Fakültesi, Cilt.1, Sayı.1; 20-39.
- United Nations Conference on Trade and Development (2011), "Merchandise trade by partner and product" *Internet Adresi: <http://unctadstat.unctad.org/ReportFolders/reportFolders.aspx>*, Erişim Tarihi: 08.07,2011.
- VERGİL, Hasan ve Ertuğrul YILDIRIM (2006) "AB-Türkiye Gümrük Birliğinin Türkiye'nin Rekabet Gücü Üzerindeki Etkileri" *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Sayı 26; 1-21
- VOĞİATZOĞLOU, Klimis (2005) "Trends And Determinants Of Intra-Industry Trade Between Eastern European Countries And Greece", *Economic and Business Review for Central and South-Eastern Europe*, Vol.7, Iss.2; 88-96.
- YILMAZ, Bahri (2003) "Turkey's Competitiveness in the European Union: A Comparison with Five Candidate Countries –Bulgaria, The Czech Republic, Hungary, Poland, Romania– and the EU15", *Ezoneplus Working Paper*, No.12; 1-20.

EK-1**EK 1.1 Balassa Endeksi Sonuçları: Gıda ve Canlı Hayvanlar (Ana ve Alt Sektörleri İle Birlikte)**

	1995	2000	2005	2009	İlişkideki Değişim (1995-2009) %
0-Gıda ve Canlı Hayvanlar	3,8087	7,7207	8,676633	4,7537	+24,81 ↑
00- Canlı hayvan bölümü 03 hayvanların dışında	0,0172	0,1120	0,5710	0,3429	+1893,6 ↑
01- Et ve et ürünleri	0,1968	2,2772	1,3787	1,7766	+802,74 ↑
02- Süt ürünleri ve kuş yumurtaları	0,4014	0,2491	0,2736	0,3445	-14,17 ↓
03- Balık, kabuklu hayvanlar, yumuşakçalar ve müstahzarları	8,6349	7,7309	10,220	10,790	+24,95 ↑
04- Hububat ve mamulleri	1,0441	1,7675	1,3803	0,7195	-31,08 ↓
05- Sebze ve meyveler	101,91	83,004	60,489	43,272	-57,53 ↓
06- Şeker, şeker ürünleri ve bal	0,3311	6,6292	4,3706	5,0381	+1421,62 ↑
07- Kahve, çay, kakao, baharat ve bunların üretimi	0,7556	1,5363	1,1185	0,5247	-30,55 ↓
08- Hayvanlar için Yem unmillid tahıllar hariç	0,3459	0,1467	0,1808	0,1698	-50,91 ↓
09- Çeşitli yenilebilir ürünler ve müstahzarları	1,2605	0,6887	0,8733	1,2442	-1,29 ↓

EK 1.2 Balassa Endeksi Sonuçları: İçecekler ve Tütün ile Akaryakıt Hariç Malzemeleri, Yenmeyen Ham Malzemeler (Ana ve Alt Sektörleri İle Birlikte)

	1995	2000	2005	2009	İlişkideki Değişim (1995-2009) %
1- İçecekler ve Tütün	1,7607	2,1602	0,9982	0,8029	-54,39 ↓
11- İçkiler	0,3316	0,6959	0,7177	0,6095	+83,80 ↑
12- Tütün ve tütün mamülleri	4,2414	3,0119	1,0973	0,9042	-78,68 ↓
2- Akaryakıt Hariç Malzemeleri, Yenmeyen Ham Malzemeler	0,5467	0,7591	0,4420	0,2944	-46,14 ↓
21- Ham deri, kösele ve ham	0,0262	0,0052	0,0031	0,0047	-82,06 ↓
22- Yağlı tohum ve meyveler	1,6901	1,1113	0,1912	0,1772	-89,51 ↓
23- Sentetik ve rejenere dahil Ham kauçuk	0,0219	0,1203	0,0594	0,0885	+304,11 ↑
24- Mantar ve ağaç	0,2330	0,1158	0,3389	0,1628	-30,12 ↓
25- Kağıt Hamuru ve atık kağıt	0,0727	0,0143	0,0021	0,0057	-92,15 ↓
26- Tekstil lifleri ve döküntüleri	0,7061	0,6842	0,4735	0,5437	-22,99 ↓
27- Ham gübre (bölüm 56 dışında), ham mineraller	6,5358	4,6956	3,3041	3,6541	-44,09 ↓
28- Metalik cevher ve hurda metal	0,1578	0,6102	0,3057	0,1558	-1,26 ↓
29- Ham hayvansal ve bitkisel maddeler	3,1784	1,7493	0,9021	0,6394	-79,88 ↓

EK 1.3 Balassa Endeksi Sonuçları: Mineral Yakıtlar, Yağlar Ve İlgili Maddeler ile Hayvansal ve Bitkisel Katı-Sıvı Yağlar ve Mumlar (Ana ve Alt Sektörleri İle Birlikte)

	1995	2000	2005	2009	İlişkideki Değişim (1995-2009) %
3- Mineral Yakıtlar, Yağlar Ve İlgili Maddeler	1,1956	0,3605	0,4831	0,6523	-45,44 ↓
32- Kömür, kok ve briket	0,0029	0,0434	0,1080	0,0458	+1479,31 ↑
33- Petrol, petrol ürünleri ve ilgili malzemeler	1,2483	0,3944	0,4997	0,5941	-52,40 ↓
34- Gaz, doğal gaz	2,9630	0,0851	0,3287	8,9687	+202,69 ↑
35- Elektrik akımı	0	0	0	0	0
4- Hayvansal ve Bitkisel Katı-Sıvı Yağlar ve Mumlar	0,9276	0,3966	2,3371	1,0583	+14,09 ↑
41- Hayvansal yağlar	0,4297	0,8603	0,0756	0,0001	-99,97 ↓
42- Sabit bitkisel yağlar, (ham ve rafine edilmiş veya fraksiyonlar)	1,0204	0,3863	2,6337	1,7558	+72,06 ↑
43- İşlenmiş Hayvansal ve bitkisel yağlar	0,3432	0,3362	0,3178	0,4091	+19,20 ↑

EK 1.4 Balassa Endeksi Sonuçları: Kimyasallar ve İlgili Ürünler (Ana ve Alt Sektörleri İle Birlikte)

	1995	2000	2005	2009	İlişkideki Değişim (1995-2009) %
5- Kimyasallar ve İlgili Ürünler	0,221641	0,16458	0,140952	0,165281	-25,42 ↓
51- Organik kimyasallar	0,2340	0,1950	0,1435	0,1564	-33,16 ↓
52- İnorganik kimyasallar	1,2803	0,2599	0,1958	0,3000	-76,56 ↓
53- Boyama, tabaklama ve renklendirme malzemeleri	0,0485	0,0869	0,0954	0,1285	+164,94 ↑
54- Tıbbi ve eczacılık ürünleri	0,1546	0,1919	0,1161	0,0803	-48,05 ↓
55- Parfüm malzemeleri ve temizlik ürünleri için Uçucu yağlar	0,6513	0,2958	0,2683	0,2835	-56,47 ↓
56- Gübre grup 272 dışında	0,0645	0,0871	0,1792	0,2683	+315,96 ↑
57- Ana formlardaki plastikler	0,1421	0,0657	0,0483	0,0875	-38,42 ↓
58- Birincil olmayan formlardaki plastikler	0,2342	0,5391	0,8080	0,9827	+319,59 ↑
59- Diğer Kimyasal madde ve ürünler	0,0644	0,0749	0,0706	0,0757	+17,54 ↑

EK 1.5 Balassa Endeksi Sonuçları: Sanayi Malları (Ana ve Alt Sektörleri İle Birlikte)

	1995	2000	2005	2009	İlişkideki Değişim (1995-2009) %
6- Sanayi Malları	1,1800	1,828083	1,334494	1,329192	+12,64 ↑
61- Deri, kürk ürünleri	0,2249	0,2004	0,2734	0,3183	+41,52 ↑
62- Kauçuk ürünleri	2,4150	2,4403	2,3016	2,2947	-4,98 ↓
63- Mantar ve ağaç ürünleri (mobilya hariç)	1,0001	0,3203	0,2722	0,2986	-70,14 ↓
64- Kağıt ve kağıt ürünleri	0,1616	0,1587	0,2432	0,3362	+108,04 ↑
65- Tekstil ipliği ve ilgili ürünler	2,7145	3,7931	3,0613	3,5944	+32,41 ↑
66- Metalik olmayan mineral üretimi	1,9047	3,2827	2,8006	3,0263	+58,88 ↑
67- Demir ve çelik	0,6607	1,2895	0,7668	0,5416	-18,02 ↓
68- Demir dışı metaller	0,4115	1,0928	0,7847	0,9738	+136,64 ↑
69- Diğer metal ürünleri	0,6241	1,2656	1,3764	1,5193	+143,43 ↑

EK 1.6 Balassa Endeksi Sonuçları: Makine ve Ulaşım Araçları (Ana ve Alt Sektörleri İle Birlikte)

	1995	2000	2005	2009	İlişkideki Değişim (1995-2009) %
7- Makine ve Ulaşım Araçları	0,2934	0,4267	0,7613	0,8750	+198,22 ↑
71- Güç üreten makine ve donanımları	0,4572	0,4587	0,4459	0,3460	-24,32 ↓
72- Özel makineler	0,0488	0,1338	0,1428	0,2460	+404,09 ↑
73- Metal işleme makinaları	0,1245	0,3345	0,2582	0,3403	+173,33 ↑
74- Diğer sanayi makineleri ve parçaları	0,1515	0,2494	0,3039	0,3460	+128,38 ↑
75- Ofis makineleri, otomatik veri işleme makineleri	0,0271	0,0843	0,0344	0,0535	+97,41 ↑
76- Telekomünikasyon ve ses kayıt cihazları	0,6084	0,5881	2,0906	1,1306	+85,83 ↑
77- Elektrikli makine, cihaz ve alet, eşya	0,6698	0,6368	0,7523	1,1918	+77,93 ↑
78- Arazi taşıtları	0,4186	0,3807	1,0978	1,5974	+281,60 ↑
79- Diğer ulaşım araçları	0,1559	2,0402	1,3439	1,0370	+565,17 ↑

EK 1.7 Balassa Endeksi Sonuçları: Çeşitli Mamul Eşya ile Mal ve İşlemler (Ana ve Alt Sektörleri İle Birlikte)

	1995	2000	2005	2009	İlişkideki Değişim (1995-2009) %
8- Çeşitli Mamul Eşya	6,322757	5,223034	4,08486	3,157089	-50,06 ↓
81- Prefabrik yapılar, sıhhi, ısıtma ve aydınlatma armatürleri	0,9310	1,5045	2,4695	2,2100	+137,37 ↑
82- Mobilya ve bunların parçaları	0,5206	1,3685	2,5865	2,3867	+358,45 ↑
83- Seyahat eşyası, el çantaları	6,7164	2,4318	1,8215	1,2905	-80,78 ↓
84- Giyim ve giyim aksesuarları	79,024	36,902	27,030	15,634	-80,21 ↓
85- Ayakkabı	3,5213	1,0136	1,3377	0,5040	-85,68 ↓
87- Mesleki ve bilimsel aletler	0,0564	0,0722	0,0883	0,0988	+75,17 ↑
88- Foto cihazları, optik eşyalar, kol ve duvar saatleri	0,0333	0,0723	0,0376	0,0747	+124,32 ↑
89- Diğer çeşitli mamul eşya	0,6021	0,7955	1,0224	0,9096	+51,07 ↑
9- Mal ve Diğer İşlemler	7,62E-05	0,2155	0,1832	0,3197	+419454 ↑
96- Sikke (altın hariç), yasal ihale olmamak	71,103	112,55	0,0081	0	0
97- Altın, parasal olmayan (altın madeni hariç)	0,0115	0	0,1263	2,2255	+19252,2 ↑